

İflah Olmaz Bir İyimserin Maceraları

Michael J. Fox

Çeviri
Kübra Tekneci

 epsilon[®]

*Tracy, Sam, Aquinnah, Schuyler ve Esmé'ye.
Vè Karen'a.
Sevgilerimle.*

ÖNSÖZ

Şanslı Adam adlı kitabımın ilk sayfalarında, on dokuz sene önce akşamdan kalma bir halde Florida'da gözlerimi açtığım sabah sol serçe parmağında hissettiğim seğirmeden bahsetmiştim. Sonraki yıllarda, hayatım çok değişti. Örneğin, çoğu sabah uyandığımda sol serçe parmağımı hareketsiz buluyorum ama vücudumun geri kalanı kontrolsüz bir şekilde titriyor. Teknik olarak vücudum ancak zihnim tamamen dingin olduğunda huzurlu, bu da ancak uyurken oluyor. Düşük beyin faaliyeti daha az nöronun

ateşlendiği, benim durumumdaysa yanlış ateşlendiği anlamına geliyor. Uyandığım sırada, bilincim henüz ne olduğunu anlayamadan, vücudum çoktan ısrarcı sinirsel talimatlar halinde bükülme, seğirme ve sarsılma haberini alıyor. Böylece yine uykuya dalma fırsatını yitiriyorum.

Bu sabah Tracy çoktan kalkmıştı, kahvaltayı ve çocukları okula hazırlamakla ilgileniyordu. El yordamıyla komodindeki plastik kutuyu bulup susuz bir şekilde birkaç hap yuttum ve sonra, çoğunlukla otomatik olsa da, tecrübeli bir kararlılık gerektiren bir dizi harekete maruz kaldım. Bacaklarımı yatağın kenarından aşağı indirdim ve ayaklarım yerle buluşur buluşmaz tartışmaya girdi. Bu duruma “Distoni” denir ve Parkinson hastalığına sık sık bir şekilde eşlik eder. Ayaklarıma içe doğru bükülmelerine neden olan şiddetli bir kramp girer ve ayak bileklerim yere doğru baskı yaparken tabanlarım dua etmek üzereymiş gibi birleşir. Sağ ayağımı halının kenarına doğru uzattım ve ayak başparmağımınla sert deri makosenlerimden birini kavradım. Ayağımı güçlükle ayakkabıma soktum ve aynı işlemi sol ayağımınla da tekrarladıktan sonra dikkatle ayağa kalktım. Derinin inatçı sınırlarıyla ıslah olan ayaklarım uslu durmaya başladılar. Kasılmalar durmuştu ama ağrı yirmi dakika daha sürecekti.

İlk durak: Banyo. Ziyaretimin ilk detaylarına değinmeyeceğim, ancak Parkinson hastaları için klozetin oturma yerini kaldırmanın bir gereklilik olduğunu söylemeliyim. Diş macununu tutmak, iki eli kullanmayı gerektiren diş fırçasını tutup üzerine macun sıkma eylemini koordine etmekle kesinlikle kıyaslanamaz. Bu arada, sağ elim tekrar başladı, bileğimden itibaren daire çizer gibi dönüyor, yap-

mak üzere olduğum iş için son derece uygun. Sol elimle sağ elimi ağzıma yaklaştırdım ve Oral-B'nin arkası üst dudağımın iç kısmına dokunur dokunmaz bıraktım. Bir sapanı bırakmak gibiydi ve bunu piyasadaki en gelişmiş elektronik diş fırçasıyla kıyaslamak güzeldi. Kapatma tuşu olmadığı için, durmak sol elimle kavradığım sağ bileğimi lavaboya indirmek ve bıçak savuran saldırganı silahsız bırakmak gibi fırçayı sallamak anlamına geliyordu. Genellikle hangi gün tıraş olmanın iyi bir fikir olup olmadığını kestirebiliyordum ve çoğu sabah olduğu gibi, bu sabah da kan dökme riskine girmek için henüz çok erken olduğuna karar verdim. Elektrikli tıraş makinesiyle kısa bir geçiş yaptım. Yaşasın *Miami Vice!**

Duştaki oturma yeri ayaklarımdaki baskıyı aldı. Sırtıma vuran suyun istikrarlı ritminin de iyileştirici bir etkisi vardı ama burada biraz daha oturursam, hiç kalkamayabilirdim. Etkisini göstermeye başlayan haplar giyinmemi kolaylaştırdı. Çok fazla düğmesi ya da bağcığı olan giysilerden kaçınıyordum ama kelimenin tam anlamıyla beni bir moda kurbanı yapan Levi's 501'lere hâlâ bağımlıyım. Saçlarımı doğru düzgün taramak yerine, seğiren parmaklarımı saç hizama götürüp geriye iterek işe yaramasını umdum. Ayaklarımı yavaşça yere sürterek (bacaklarım bugünlük güvenimi kazanmamışlardı) ailemi selamlamak için odadan çıktım.

Yatak odamızın koridora kıvrıldığı noktada ahşap çerçeveli eski bir boy aynası var. Geçerken kendime göz atmadan edemedim. Tamamen aynaya dönüp gördüklerimi değerlendirdim. Bu ıslak, titreyen, darmadağınık, sıska ve

* Michael J. Fox burada, ünlü dizi *Miami Vice*'taki bir karakterin kirli sakallarına gönderme yapıyor.

biraz kambur yansıma, yüzümdeki halinden memnun ifade olmasaydı, tedirginlik verici olabilirdi. Kendime o kaçınılmaz, “Neye gülüyorsun?” sorusunu sordum ama yanıtı zaten biliyordum: “Bundan sonrası daha iyi olacak.”

Sekiz sene önce yazdığım biyografinin orijinal ismi *Aklınızı Kaybetmeden Beyninizi Nasıl Kaybedersiniz*'di. İlk taslağın ikinci ya da üçüncü sayfasında, kendimden “şanslı adam” diye söz ettim. Birkaç düzeltmeden sonra, o iki kelimeye dönüp durdum ve sonunda kitabımın kapağında olmanın bir yolunu buldular. O zaman da yakışıyordu, şimdi de yakışıyorlar.

Bu kitabın Amerika basımındaki ismi olan, *Başımı Öne Eğme'nin* ise birkaç anlamı var. Öncelikle –şunu aradan çıkaralım– bu bir kısa boylu şakası. Bir metre altmış iki santimetrelik boyumla, dünya ve insanlarla etkileşimimin çoğunda başımı geriye atıp gözlerimi yukarı dikmem gerekti. Ancak bu, kısa boyluların karşılaştıkları zorlukla ilgili bir manifesto değil. Dürüst olmam gerekirse, boyum ya da kısalığı hiçbir zaman canımı sıkmadı. Fakat bunun belirli bir zihinsel dayanıklılığa katkıda bulunduğunu inkâr edemem. Hafife alınmaktan edindiğim avantajı çok iyi değerlendirdim. Daha da önemlisi, *başımı öne eğmemek* hayatım boyunca işime yarayan ve belki de Parkinson hastalığıyla mücadele ederken beni kurtaran duygusal, psikolojik, entelektüel ve ruhsal bir bakış açısını ifade ediyor. Kaybetmenin acısını yaşamadığımı söylemiyorum. Fiziksel güç, içimden geleni yapabilmek, fiziksel denge, el becerileri, istediğim zaman istediğim işi yapabilme özgürlüğü, ihti-

yaşları olduğunda ailemin yanında olabileceğimi bilmek, tüm bunları Parkinson'la tamamen kaybetmem de, hepsinden büyük ölçüde ödün vermek zorunda kaldım.

Bu kitabı oluşturan hayatımın son on senesi böyle bir kayıpla; *Spin City* dizisinden ayrılışım ile başladı. Kendimi tuhaf yeni bir dinamikle mücadele ederken buldum: Özel ve sosyal kimliklerimi değiştirmek. Oyuncu Mike'tım, sonra Parkinson hastası oyuncu Mike oldum. Şimdi ise sadece Parkinson hastası Mike mıydım? Parkinson hastalığı, kariyerimi tüketti ve bir bakıma kariyerim oldu. Fakat tüm bunlar *beni* nerede bırakmıştı? Eski hayatımdan son derece memnunken yeni bir hayat kurmak zorunda kalmıştım. Sevdiğim bir işte yirmi beş senelik bir kariyere sahiptim. Zeki, güzel, eğlenceli ve beni destekleyen bir eşim ve sayıları giderek artan dizginlenemez çocuklarım vardı. Bunlardan herhangi birinden vazgeçmem gerekirse, hepsini kaybetmemi nasıl engelleyebilirdim?

Cevabın "korumayla" hiç ilgisi yoktu, daha çok bakış açısıyla ilgisi vardı. Uygun olmayan tek seçenek Parkinson hastalığına yakalanıp yakalanmamaktı. Geriye kalan her şey bana bağlıydı. Kayıplarına odaklanabilirdim, egomun uydurabileceği geçici tedbirlere başvurabilirdim. Doksanlı yıllardan eski dostum inkâra bel bağlayabilirdim. Ya da hayatıma devam edip o çukurların kendilerini doldurup doldurmayacaklarına bakabilirdim. Son on sene içinde, şaşırtıcı şekillerde doldurdular.

Okuyacaklarınız son on senelik hayatımı anlatan bir biyografi. Ancak *Şanslı Adam*'ın aksine, kronolojik olmak yerine konu başlıklarına ayrılmış halde. İş, Politika, İnanç, ve Aile. Bunlar varlığımın yapı taşları. Hayatımın asıl destekleri.

Hepsi birlikte, Parkinson hastalığının yıkımına karşı bir duvar oluşturuyorlar. Kimliğimin kendimi ifade edebilmem, yaratıcılığımı ve üretken değerimi (*iş*), kendi haklarımın ve bir parçası olduğum ve dolayısıyla (*politika*) sorumluluğum olan toplulukların haklarını, manevi amaç arama özgürlüğümü (*inanç*) ve olmasalardı çoktan karanlık güçlere teslim olacağım, her şeyden çok sevdiğim insanlarla (*aile*) paylaştığım karışık bağları keşfetmemi öne sürmemle çok ilgisi var.

Tam anlamıyla bir hikâye olmasa da, bu kitap keşfetme ve yeniden icat etme yolculuğumu anlatıyor. Bu hikâye, devam etmemi sağlayan ve hayatımın her alanına anlam katan tesellilerin bir kanıtıdır.

Bu hastalığın benden aldığı her şeye karşılık olarak bana daha değerli bir şey verildi. Bazen bu, beni başka türlü dikkatimi çekmeyecek yeni bir yöne beni çeviren bir işaret oluyor sadece. O nedenle, elbette, bir adım ileri gidip, iki adım geri olabiliyor ama Parkinson hastalığıyla bir süre yaşadıktan sonra, önemli olanın atılan adımın buna değmesi ve asla başını öne eğmemek olduğunu öğrendim.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ

Uçsuz Bucaksız Açıklığa Doğru

Birçok açıdan günlük hayatım *Şanslı Adam* yayınlandığından bu yana daha zor. 2000’de *Spin City*’den ayrıldığım da berbat halde olduğumu sanıyordum. Dört sene boyunca yüz bölümde hemen yapımcılık hem oyunculuk yapmak beni kışımın üzerine oturtmuştu. İki sene önce geçirdiğim beyin ameliyatı sol tarafımdaki güçlü titremeyi hafifletse de, bacaklarım ve sağ tarafımdaki titremeler üzerinde hiç etkili olmamıştı. Titreme ilaçları, şekil değiştiren bir düşmanla her gün savaşmaktan farksızdı. İlaç aldığım ve almadığım günler arasındaki değişimler; normal şartlar altında sözde-medeni sohbetler gibi akan geçişler, kavgacı kesintiler ve tartışmalara dönüşmüştü. Gerekli anlarda –oyunculuk yaptığım sırada– en iyi formda olabilmek için mümkün olduğunca az levodopa (ya da “L-Dopa”, Parkinson hastalarının semptomları kontrol altına almak için aldıkları sentetik dopamin) olarak yapımcılık görevimin üstesinden gelmeye çalışmak gibi anlamsız bir çaba içerisindeydim, böylece rol yapmam gerektiğinde dozu artırıp kameraların önünde titremeden durabileceğime

inanıyordum. Nadiren, doğru dozda alırdım. Levodopa'yı çok fazla almak diskinezi seline; yani dalgalanmalara, iniş çıkışlara, sallanmalara ve seğirmeler gibi kontrol edilemez hareketlere neden olurdu. En kötüsü de, kurgu odasında kaydı izleyene kadar durumumun ciddiyetinin farkına varamamamdı.

Dördüncü sezonun ortasında fiziksel durumumun beşinci sezonda oynamama izin vermeyeceğini anlayınca, kalan on üç bölümün üstesinden gelip gelemeyeceğimi düşünmeye başladım. Her gün kullandığım ilaçlar (bu arada, psikotropik ya da kafa yapıcı etkileri yoktu) konuşmamı etkiliyor ve bazen kelimeleri yuvarlamama ya da repliklerimi söylemeden önce tereddüt etmeme neden oluyordular. Bu da espri yapmaya çalışırken gerçekten çekilmeyecek bir şeydi. Fiziksel komediye gelince, fiziksel trajediden kaçınmakla yetiniyordum.

O noktada herkes –oyuncular, set ekibi ve seyirciler– Parkinson hastası olduğumu bilmesine rağmen, hâlâ Parkinson hastası olmayan bir karakteri canlandırmaya çalışıyordum. Herhangi bir sahne karmaşık bir komedi ya da dram oyunculuğu gerektirdiğinde, bir oyuncu olarak yaşadığım en büyük zorluk Parkinson hastası değilmişim gibi davranmaktı. Yıllarca işime yarayan eski numaralara başvurmaya devam etsem de –titreyen ellerimi kontrol etmek için el desteklerini ustalıkla idare etmek, duvarlara, masalara ya da diğer oyunculara yaslanmak, kontrol edemediğim bacak ve ayak hareketlerimi gizlemek için bir sandalyeye oturmak ya da masanın arkasına sığınmak gibi– semptomların ilerlemesi repertuarımı güncellemeye zorladı. Kısa bir süreliğine vücudumdaki bütün enerjiyi

tek bir uzvuma, elime, bacağıma ya da ayağıma yönlendirebildiğimi keşfettim. O nedenle, bir sahneyi çekerken, kendimi (ve oyuncuların geri kalanını) Parkinson enerjisinin kendini gösterdiği uzantıyı en iyi şekilde gizleyecek biçimde yerleştirdim. Söylediğim gibi, bu yıllardır yaptığım şeydi ve düşünceme göre, insanlara bunu neden yaptığımı açıklarsam, her şey daha kolay hale gelecekti.

Ama hiçbir şeyi kolaylaşmadı. Hâlâ zordu. Artık insanların tüm bunları neden yaptığıma dair daha iyi bir fikirleri vardı. Arkadaşım Michael Boatman dizide belediye reisinin azınlık ilişkilerinden sorumlu yardımcısı Carter Heywood'u canlandırıyor. Bir gün ikimizin de belediye reisinin ofisinin kapısından aynı anda farklı yönlerden içeri girmesini gerektiren bir sahnenin provasını yapıyorduk. Senaryolar elimizde, ikimiz de sahneye doğru yürümeye başladık ama kapıya varınca, Michael'ın yanından geçmek yerine karşısında donup kaldım. "Kımıldamalısın," dedim, umduğumdan daha sert bir şekilde.

Michael yeryüzündeki en iyi adamlardan biridir ama talimatım karşısında oldukça şaşır. "Ne?" diye karşılık verdi.

"Kımıldamalısın. Sen kımıldamadan hareket edemem."

En sonunda isteğimi yerine getirdi ve provanın ardından ona az önce ne olduğunu açıklamaya çalıştım.

Arada sırada, beynim vücudumdan konumsal ilişkilerle ilgili bir tür karar vermesini gerektiren basit işler yapmasını istiyordu ama bu mesaj, iletim sırasında kayboluyordu. Hareket edebilmem için engelin hareket etmesi ya da ilginç bir şekilde yeni bir engelin ortaya çıkması gibi dışarıdan bir müdahale gerekiyordu. Yürürken bir anda donup

kalan bazı Parkinsonluların ayaklarının önüne bir cetvel koyulduğunda ve üzerinden adım atmak zorunda kaldıklarında tekrar yürümeye devam edebiliyorlar. Michael, elbette açıklamamı kabul etti ve hatta benimle birlikte durumun tuhaflığına güldü.

Günler, haftalar, aylar ve yıllar boyunca benzer açıklamalar gerektiren sayısız durumların ortaya çıkması başlı başına yorucu bir sorumluluk olmaya başladı. İlaçların işe yaradığı ve yaramadığı anlardaki Jekyll ve Hyde farklılığı, anlaşılır bir şekilde insanları şaşırtıyordu. Etrafimdakiler kameranın önünde gördükleri enerjik ve dışavurumcu Mike Flaherty'yi kameraların arkasında kendi işine bakarken karşılaştıkları ayaklarını sürüyen, maskeli yüzlü Mike Fox'la bağdaştırmakta zorlanıyorlardı. Yapımcı ortağım Nelle Fortenberry bölüm başkanları, oyuncu ve set ekibinin diğer üyelerinin birçok kez ofisine girip kapıyı kapatıktan sonra neden onlara kızgın olduğumu söylemesi için ona yalvardıklarını hatırlıyor.

“Sana kızdığımı nereden çıkardın?” diye karşılık verirdi.

“Az önce koridorda yanından geçerken, bana ne gülümsemi, ne el salladı ne de yavaşladı.”

Nelle onlara birçok kez –Parkinson maskesi olarak da bilinen– yüz ifadelerindeki eksikliğin Parkinson hastalığının belirtilerinden biri olduğunu açıkladı. Ayrıca, başımı çevirip birine gülümsemek kadar basit bir şey gerçekten fiziksel bir imkânsızlık olabilirdi. Belirli bir hız kazanmışken, durup yoluma yeniden devam ettiğimde harcamam gereken enerji beyni normal bir şekilde çalışan birine göre on kat daha fazlaydı.

Setten uzaklaştıktan sonra, Nelle'in yanı sıra düzenli

olarak en sık görüştüğüm kişiler baş yapımcılar Bill Lawrence, David Rosenthal ve yönetmenimiz Andy Cadiff'ti. O zaman yapımcı şapkamı takar ve yapım bütçeleri, gelecek bölümlerin konuları, senaryo taslakları, set dekoru önerileri, yapım sonrası sorunlar, oyuncu ve set ekibinin şikâyetleri ve her yedi günde bir yeni bir dizi bölümü çıkarmakla gelen bütün ayrıntılarla uğraşırdık. İster inanın, ister inanmayın ama eğlenceli olabiliyor. Ama aynı zamanda oldukça zahmetli. Sorunlar patlamış mısır gibiydi; önümüzdeki kâsenin içinde ilerlerken, ofis kapısının önünde sürekli yeni bir yığın üreten büyük bir mısır patlama makinesi varmış gibi gelirdi.

Bazen Nelle günlük zorlu işleri önümüze serdiğinde gülerdim. Ona sorunlar ne kadar büyük olursa olsun *benim* en büyük sorunum olmayacaklarını hatırlatırdım. Bunu bir şikâyet olarak değil, hastalığımдан kazandığım bakış açısına ithafen söylerdim.

Bugün geçmişe dönüp Parkinson hastalığıyla her gün mücadele eden 2000 yılındaki halimle konuşabilme şansım olsaydı, ona şöyle söylerdim: “Henüz hiçbir şey görmedin!”

Aslına bakılırsa, o zamandan beri tecrübe ettiğim şeyler sayesinde artık durumumun kötüleşmeden önce, çok daha kötüye gideceğini biliyorum. Yine de, yaratıcı düzenlemelerle stresin üstesinden gelme hakkında öğrendiklerim ve şu an piyasada bulunan yeni nesil ilaçlar sayesinde, diziyi muhtemelen yedi sezon sürdürebilirdim. Keşke sürdürebilseydim demek istemiyorum. *Spin City*'den ayrılma kararım doğru zamanda verilen, doğru bir karardı.

O sıralar, vaktimi ve enerjimi neye adayacağıma karar

vermek herhangi bir şey hakkında ne düşündüğüm değil, nasıl hissettiğime bağlıydı. Elbette, 2000 yılının bahar aylarında aldığım *Spin City*'den dördüncü sezonun sonunda ayrılma kararım tamamen “hislerime” bağlıydı.

Karar yirminci yüzyılın son gününde öğleden sonra alındı. Ailemle U.S. Virgin Islands'da, St. John'un temiz sularında şnorkelle yüzüyorduk. O kumsalı yıllardır ziyaret etmemize rağmen daha önce hiç deniz kaplumbağası görmemiştik. Mercan kayalığının içindeki deniz çayırının arasında süzülen bir tanesini görünce, yavaşça arkasına doğru yüzdüm ama aramıza saygılı bir mesafe koymayı ihmal etmedim. Sudan çıkıp paletlerimi çıkardıktan sonra havlularla çocukları kurulayan Tracy'nin yanına gittim ve kendim için de bir havlu aldım, sonra ona diziden ayrılacağıyı söyledim. Bunun sebebi, sırf işimi yapmak için her gün hastalığın belirtileriyle mücadele etmenin son derece bıkıtırıcı olması ya da belki de o deniz kaplumbağasının görkemli umursamazlığıydı ama bir düğmeye basılmıştı ve bunu nasıl algılayacağıma bağlı olarak bir yerlerde ya bir ışık sönmüş ya da yanmıştı. Tracy bu haberi böyle rahat şekilde vermeme şaşırırsa da bunu iyi gizledi. O anı doldurma sırası ondaydı. Tek kullanımlık zayıf bir şakaymış gibi gülüp geçebilir ya da umursamamış gibi yapabilirdi, hatta üstü kapalı bir şekilde kararımı yeniden gözden geçirmemi teklif edebilirdi. Ya da, “Aklını mı kaçırdın?” diyebilirdi. Ne de olsa, gelişigüzel bir şekilde ortaya attığım şey bizim hayatlarımızda olduğu kadar çocukların hayatlarında da bir dizi değişikliğe sebep olacaktı. İkinci bir fikir almak için ona danıştığımı düşünmesinden korktuğum için deniz kaplumbağasından bahsetmedim bile. Evliliğimizdeki

sorunlar genellikle birimiz –pekâlâ, ben– tek taraflı karar aldığında ortaya çıkardı. Uzun lafın kisası, tepkisini birçok şekilde gösterebilirdi. Fakat gözlerimin içine bakıp tek bir kelime söyledi: “İyi.” Ve beni ıslak ve kumlu bir şekilde kucakladı.

Tatilin geri kalanında bundan pek bahsetmedik. Beni vazgeçirmeye çalışmasını bekliyorsam, böyle bir şey olmayacaktı.

Peki bu ayrılık bu kadar basit ve temiz mi olacaktı? Bir anda aldığım, ama hayatımın en önemli kararıydı ve ağızımdan çıkıvermişti.

Evet, bir bakıma olacaktı. Deniz kaplumbağasıyla karşılaştıktan sonra bunun doğru zamanda yapmam gereken doğru şey olduğundan bir kez bile şüphem olmadı. Yine de zordu. Alması zor bir karar değildi ama uygulaması zor bir karardı. Her dönüm noktasında ya da yeni bir yol seçildiğinde olduğu gibi, bazı sonuçlar vardı. Yeni Yıl Arifesi’ydi, sadece yeni bir yıl değil, yeni bir milenyumdu ve son yirmi sene boyunca başarmak, kazanmak ve biriktirmek için azmettiğim her şeyi geride bırakmaya karar veriyordum. Sadece diziden ayrılmakla kalmayacağımı, oyunculuk kariyerimi bir kenara koyacağımı biliyordum. Kendimi bir sanatçı olarak düşünmekte hep zorlansam da, bir sanatkâr olmaktan gurur duymuştum. Resmi olarak kariyerimden değil, *Spin City*’den ayrıldığının farkında olsam da, herhangi bir yapımın programında ya da çalışma şartlarında değişiklik yapamayacak ve bir başka televizyon dizisinde ya da filmde başrol oynayamayacaktım. Buraya kadardı. Tam anlamıyla fişi çekiyordum. Adios. Güle güle.

İngiliz sahnelerinde geçirdiği onlarca yıl ve *Arthur*’da